

Dualizm psychofizyczny Kartezjusza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. Wanda Wojciechowska, Warszawa 1970, s. 38.
- Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 34.
- Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 33.
- Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970, s. 65–68.
- Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 87–88.
- Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 32.
- Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 89.

Dualizm psychofizyczny Kartezjusza

Źródło: Pxhere, domena publiczna.

W rozwoju siedemnastowiecznej myśli filozoficznej szczególne miejsce zajmuje René Descartes, nazywany też Kartezjuszem. Francuski filozof zasłynął przede wszystkim za sprawą dwóch dzieł, które przyniosły mu największą sławę: *Rozprawa o metodzie* oraz *Medytacje o pierwszej filozofii*. Innowacyjne rozważania zaprezentowane przez myśliciela sprawiły, że często określa się go zaszczytnym mianem „ojca filozofii nowożytnej”. Kartezjusz przyczynił się do rozwoju stanowiska dualizmu psychofizycznego, stanowiącego specyficzną próbę zdefiniowania tego, czym jest ciało i umysł, a także opisanie relacji zachodzącej między nimi.

Twoje cele

- Zapoznasz się z koncepcją dualizmu psychofizycznego Kartezjusza.
- Przeanalizujesz pojęcia rzeczy rozciągłej (łac. *res extensa*) oraz rzeczy myślącej (łac. *res cogitans*).
- Zrozumiesz, na czym polega rozdzielenie ciała i umysłu w rozważaniach Kartezjusza.
- Przyswoisz sobie wybrane fragmenty *Medytacji o pierwszej filozofii*.

Przeczytaj

René Descartes przyszedł na świat we francuskiej miejscowości La Haye, której nazwa w późniejszym czasie została zmieniona na Descartes, aby tym sposobem uczcić pamięć pochodzącego z niej filozofa. Wywodzącego się ze szlacheckiego rodu myśliciela często określa się mianem „ojca filozofii nowożytnej” ze względu na wprowadzenie przez niego nowej perspektywy w obrębie filozofii. Nowa perspektywa polegała na porzuceniu dotychczasowych metod filozofowania stawiając pod znakiem zapytania możliwość prawdziwego poznania.

Kartezjusz był zainteresowany badaniem możliwości poznawczych, a tym samym podstaw i metod wiedzy naukowej. Myśliciel formułuje następujące pytanie: czego i w jaki sposób doświadczamy oraz kim jest ten, kto doświadcza? Rozważania myśliciela wyznaczyły kierunek rozwoju filozofii na kilka kolejnych wieków. Autor *Medytacji*, jako człowiek wszechstronnie wykształcony, interesował się wieloma zagadnieniami wywodzącymi się z różnych dziedzin. Kartezjusz, za sprawą swojego opisu krążenia krwi, przyczynił się do rozwoju medycyny i fizjologii, miał także wkład w dziedzinę optyki. Zajmował się również matematyką oraz prawem, a także inżynierią i oczywiście filozofią. Najważniejsze rozważania myśliciela przedstawił w dwóch uzupełniających się dziełach: *Rozprawie o metodzie* oraz *Medytacjach o pierwszej filozofii*, w których prezentuje specyfikę prowadzonych przez siebie filozoficznych analiz, która wskazywała, że całość wiedzy ludzkiej stoi na wątpliwym fundamencie. Medytacje są dziełem szczególnym, ponieważ składają się na nie również komentarze myślicieli, których Kartezjusz poprosił o uwagi krytyczne dotyczące wyłożonych przez niego treści.

Wnikliwość i błyskotliwość rozważań myśliciela przyniosła mu wielką sławę i rozgłos w całej Europie. Kartezjusz był zapraszany przez władców różnych państw, w tym przez królową Szwecji Krystynę Wazównę, która

pragnęła pobierać u niego lekcje filozofii. Wyprawa do północnego kraju okazała się dla uczonego fatalna, ponieważ w jej wyniku zmarł na zapalenie płuc. Współcześnie spreparowana czaszka myśliciela stanowi eksponat w Muzeum Człowieka w Paryżu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dualizm psychofizyczny

Poszukiwania filozoficzne Kartezjusza rozpoczynają się od podania w wątplenie wszystkiego, co do tej pory myśliciel uważał za oczywiste i niepodważalne. Czy świat na pewno istnieje? A jeżeli tak, to w jaki sposób? Czy jestem tym ciałem, które uznaję za swoje własne? W tym celu autor *Medytacji* posługuje się [sceptycyzmem metodycznym](#), procedurą, która miała umożliwić mu odkrycie tego, co absolutnie pewne. Metoda Kartezjusza polega na zawieszeniu prawdziwości wszelkich sądów, a więc podania ich w wątpliwość, aby tym sposobem zweryfikować aktualny stan wiedzy, a także ustalić możliwości poznawcze. Filozof opisuje początki oraz przyczyny swoich dociekań tymi słowami:

⌋⌋ Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii

Przed kilkoma laty spostrzegłem, jak wiele rzeczy fałszywych uważałem w mojej młodości za prawdziwe i jak wątpliwe jest to wszystko, co później na ich podstawie zbudowałem; [doszedłem więc do przekonania], że jeżeli chcę nareszcie coś pewnego i trwałego w naukach ustalić, to trzeba raz w życiu z gruntu obalić i na nowo rozpocząć od pierwszych podstaw.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 33.

Za pomocą swojej metody Kartezjusz osiągnął zakładany cel, odnalazł twierdzenie, którego, jak uważał, nie da się podważyć: „Myślę, więc jestem” (łac. „Cogito ergo sum”). Filozof argumentował, że wątplenie skierowane wobec własnego istnienia samo w sobie stanowi jego potwierdzenie, czyniąc je faktem niepodważalnym. O odkryciu myśliciela możemy przeczytać w *Rozprawie o metodzie*.

⌋⌋ Kartezjusz

Rozprawa o metodzie

A spostrzegłszy, że ta prawda: myślę, więc jestem była tak niezachwiana

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

i pewn, że wszelkie najbardziej
dziwaczne przypuszczenia sceptyków nie zdołały jej zachwiać,
uznałem bez obawy błędu, że mogę ją przyjąć jako pierwszą zasadę
filozofii, której poszukiwałem

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. Wanda Wojciechowska, Warszawa 1970, s. 38.

Kartezjusz uznawał istnienie dwóch rodzajów **substancji**: rzeczy myślącej (łac. *res cogitans*), czyli umysłu, oraz rzeczy rozciągłej (łac. *res extensa*), czyli ciał rozumianych jako materialne obiekty. Stanowisko filozofa, określające definicje i relacje zachodzące pomiędzy dwoma substancjami, nazywamy dualizmem psychofizycznym. W tym momencie może nasunąć się nam następujące pytanie: czy ciało i umysł, jako dwie różne substancje, są ze sobą powiązane, czy też nie? A jeżeli tak, to w jaki sposób? Odpowiedź, jakiej udziela nam Kartezjusz, jest przecząca. Zdaniem myśliciela ciało i umysł są od siebie oddzielone. Zarówno rzecz rozciągła, jak i rzecz myśląca wykazują odmienne właściwości, które filozof analizuje w swoich rozprawach.

Dwa niezależnie od siebie prapierwiastki to: niematerialna i materialna substancja. W człowieku te dwa rodzaje rzeczy się łączą. Dzięki temu część zachowań ludzkich można wyjaśniać mechanicznie.

Podstawą substancji materialnej jest rozciągłość. Rzeczywistość fizyczna zbudowana jest z materii rozciągłej w trójwymiarowej przestrzeni, ma charakter **materialny** i jest badana przez nauki przyrodnicze.

Podstawową cechą substancji niematerialnej jest myślenie wiąże się ona z rzeczywistością umysłową. Jest złożona z myśli i świadomości.

W XVII wieku, a więc w tym samym czasie, w którym Kartezjusz rozwijał swoje stanowisko, inny myśliciel pochodzący z Niderlandów, Baruch Spinoza, zaproponował całkowicie odmienne podejście do relacji ciała i umysłu. W swoim kontrowersyjnym dziele pt. *Etyka*, podejmującym krytykę dualizmu psychofizycznego francuskiego uczonego, Spinoza twierdzi, że istnieje tylko jedna substancja, natomiast ciało i umysł stanowią jej dwie odmienne jakości. Stanowisko niderlandzkiego filozofa określamy mianem **paralelizmu**, według którego ciało i umysł, metaforycznie ujmując, „stanowią awers i rewers tej samej monety”, a tym samym niemożliwe jest ich rozdzielenie.

Problem psychofizyczny to problem relacji rzeczywistości fizycznej – ciała i rzeczywistości mentalnej – umysłu pozostaje do dzisiaj jednym z istotniejszych problemów filozofii i nauki.

Słownik

dualizm

(łac. *dualis* – podwójny) stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia dwóch niesporowadzalnych do siebie substancji, na przykład ciała i umysłu

paralelizm

(gr. *parallēlismós* – „zestawienie, porównanie”) stanowisko filozoficzne rozwijane przez Barucha Spinozę, polegające na uznawaniu, iż istnieje tylko jedna substancja, której dwoma powiązаныmi ze sobą przejawami jest ciało i umysł; koncepcja stanowi alternatywę dla dualizmu psychofizycznego Kartezjusza

sceptycyzm metodyczny

odmiana sceptycyzmu, wedle której należy zwątpić w już ustalone twierdzenia, w celu dotarcia do twierdzeń bardziej pewnych lub niepodważalnych; jego celem jest znalezienie najlepszych możliwych metod prowadzących do poznania

substancja

(łac. *substantia* – byt, podłoże, istota, podmiot) istniejący byt o określonych właściwościach

materializm

stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia jedynie materii

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją o koncepcji dualizmu psychofizycznego Kartezjusza. W odniesieniu do charakterystyki ciała i umysłu zastanów się nad konsekwencjami stanowiska filozofa. Swoje rozważania zanotuj w postaci krótkiego tekstu.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Polecenie 2

Zastanów się nad tym, jaka zależność zachodzi pomiędzy ciałem a umysłem w rozważaniach Kartezjusza. Czym różnią się od siebie rzecz myśląca oraz rozciągła?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Źródło: Reverie, dostępny w internecie: commons.wikimedia, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Dualizm psychofizyczny Kartezjusza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

3. René Descartes. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny;
- 3) krytycznie rekonstruuje kartezjański argument na rzecz istnienia świata zewnętrznego;
- 4) omawia poglądy jednego z następujących kontynuatorów filozofii René Descartesa: Gottfrieda Wilhelma Leibniza lub Barucha Spinozy;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z koncepcją dualizmu psychofizycznego Kartezjusza.
- Przeanalizujesz pojęcia rzeczy rozciągłej (łac. *res extensa*) oraz rzeczy myślącej (łac. *res cogitans*).
- Zrozumiesz, na czym polega rozdzielenie ciała i umysłu w rozważaniach Kartezjusza.
- Przyswoisz sobie wybrane fragmenty *Medytacji o pierwszej filozofii*.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej;

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- rybi szkielet;
- prezentacja multimedialna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby samodzielnie poszukali informacji na temat Kartezjusza i indywidualnie przygotowali plakt/kolaż/mem/ilustrację prezentującą postać filozofa.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Prezentacja wykonanych w domach prac uczniów. Zebranie najważniejszych informacji dotyczących Kartezjusza.

Faza realizacyjna:

- 1. Rybi szkielet.** Nauczyciel zapoznaje uczniów z metodą rybiego szkieletu, według reguł której uczniowie będą pracować w najbliższej części lekcji omawiając problem: *Czym jest dualizm psychofizyczny?*
Nauczyciel rysuje schemat rybiego szkieletu na tablicy i w jej głowie umieszcza problem do przeanalizowania. Uczniowie na forum klasy zgłaszają podstawowe czynniki, które ich zdaniem wpływają na przedstawioną sytuację i argumentują swój wybór. Po przedstawieniu głównych elementów skupiają się na pomniejszych czynnikach związanych z poruszonym tematem. Na koniec wybrany uczeń dokonuje podsumowania wszystkich przedstawionych propozycji i pomysłów.
- 2. Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”, a następnie czyta polecenie nr 1: *Zapoznaj się z prezentacją o koncepcji dualizmu psychofizycznego Kartezjusza. W odniesieniu do charakterystyki ciała i umysłu zastanów się nad konsekwencjami stanowiska filozofa. Swoje rozważania zanotuj w postaci krótkiego tekstu.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
- 3.** Nauczyciel prosi uczniów, aby własnymi słowami zdefiniowali pojęcia: *res cogitans* i *res extensa*.
- 4.** Wybrany uczeń odczytuje polecenie nr 2 do multimedium w zakładce „Prezentacja multimedialna”. Uczniowie szukają odpowiedzi dyskutując na forum klasy.
- 5. Praca z zestawem ćwiczeń.** Uczniowie indywidualnie rozwiązują zadania interaktywne z zakładki „Sprawdź się”. Omówienie wyników na forum klasy.

Faza podsumowująca:

- Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem lekcji, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.
- Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

- Jeszcze raz przeczytaj fragmenty tekstów źródłowych. Następnie stwórz w zeszycie notatkę, w której przedstawisz interpretację uogólniającą przedstawionych tekstów.

Materiały pomocnicze:

- Wolski A., Środa M., *Sceptycyzm i poszukiwanie prawdy wg Kartezjusza*, audycja w polskieradio.pl.
- Drozdowicz Z., *Kartezjusz a współczesność*, Poznań 1980.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.